

Kestävän kehityksen kriteerit oppilaitoksille

Erkka Laininen

Suunnittelupäällikkö, DI

OKKA-säätiö

erkka.laininen@okka-saatio.com

Yritysten vastuullisuus eli vastuu taloudesta, ympäristöstä ja ihmisistä, on nykyisin kiinteä osa liiketoimintaa ja työntekijöiden ammatillista ydinosaamista. Laadukkaasti toimivan yrityksen on hallittava kestävän kehityksen asiat organisaation kaikilla tasoilla. Työelämän osaamistarpeet ja globaalit kestävän kehityksen kysymykset haastavat myös ammatillisen koulutuksen. Siksi kestävä kehitys tulee yhdistää oppilaitosten kaikkeen toimintaan ja laadunhallintaan. Työkaluksi ovat valmistumassa Oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerit.

Vastuullinen yritystoiminta ja tulevaisuuden osaamistarpeet

Kestävän kehityksen tavoitteena on, että pystyisimme yhdessä huolehtimaan ihmiskunnan fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta, kulttuurisesta ja taloudellista hyvinvoinnista vähentämättä luonnon monimuotoisuutta ja ylittämättä luonnonjärjestelmien kantokykyä. Kestävällä kehityksellä ymmärretään ajattelua, jossa päätöksiä ja valintoja tehtäessä otetaan samanaikaisesti huomioon niiden ekologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset seurausvaikutukset. Kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää meiltä kaikilta valintojen ja vaihtoehtojen kriittistä tarkastelua sekä koulutuk-

selta, tutkimukselta ja elinkeinoelämältä uusien kestävien tuotanto- ja palveluratkaisujen kehittämistä (Laininen, Manninen & Tenhunen 2006, 3).

Elinkeinoelämän keskusliitto EK määrittelee vastuullisen yritystoiminnan käsitteen seuraavasti: ”Vastuullinen toiminta on yrityksen tapa vastata kestävä kehityksen haasteeseen. Näin ollen se kattaa kestävä kehityksen kaikki kolme ulottuvuutta: talouden, ympäristön ja sosiaaliset näkökohdat. Yrityksissä vastuullisuuden ulottuvuudet nivoutuvat tiiviisti toisiinsa.” (Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2006 a, 5).

EK:n määritelmän mukaan taloudelliseen vastuullisuuteen kuuluvat kannattavuudesta ja kilpailukyvyistä huolehtiminen sekä omistajien tuotto-odotuksiin vastaaminen. Samalla yritys tuottaa yhteiskunnalle taloudellista hyvinvointia tuottamalla tavaroita ja palveluita sekä maksamalla veroja. Yritysten ympäristövastuuseen kuuluvat luonnonvarojen kestävä käyttö, jätteiden määrän vähentäminen ja ympäristöhaittojen pitäminen mahdollisimman pieninä. Ihmisiin kohdistuva sosiaalinen vastuullisuus puolestaan käsittää henkilöstön hyvinvoinnin, koulutuksen ja motivoinnin, tuoteturvallisuuden ja kuluttajansuojan sekä yhteistyön muiden yritysten ja sidosryhmien kanssa.

EK listasi Tulevaisuusluotain -hankkeessa keskeisiä elinkeinoelämän ammattilaisten osaamistarpeita, joita olivat vastuullinen liiketoiminta, luovuus ja innovatiivisuus, monikulttuurisuuden hallinta, teknologinen osaaminen, liiketoimintaosaaminen ja palveluosaaminen (Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2006 b, 28). Näistä kolme ensiksi mainittua liittyvät kiinteästi kestävään kehitykseen.

Tulevaisuusluotaimen näkemyksen mukaan vastuullisen liiketoiminnan osaamista tarvitaan kaikilla organisaation tasoilla johdosta suunnittelijoihin ja toteuttajiin. Ammatillisen peruskoulutuksen saaneiden ammattilaisten tulisi ymmärtää vastuullisuuden merkitys osana liiketoimintaa ja hallita sen käytännön toteutus omissa työtehtävissään. Monikulttuurisuusosaaminen puolestaan tarkoittaa kielitaitoa ja eri kulttuurien tuntemusta siten, että ammattilaisella on valmiudet toimia monikulttuurisissa työympäristöissä.

Luovuus ja innovatiivisuus ilmenevät kestävä kehityksen näkökulmasta kykyä kehittää uusia ratkaisuja, joiden avulla kuluttajien ja yritysten asiakkaiden tarpeet voidaan tyydyttää vähemmän luonnonvaroja kuluttaen ja päästöjä tuottaen. Tärkeä innovaatioiden alue ovat myös sosiaaliset innovaatiot, joiden avulla voidaan lisätä aineetonta hyvinvointia. Innovaatioita voi syntyä millä tahansa organisaation tasolla ja kaikilla yhteiskunnan sektoreilla harrastustoiminta ja vapaa-aika mukaan lukien.

Siksi oleellista on nähdä innovaatioosaaminen jokaisen ihmisen tärkeänä perusvalmiutena, eikä vain huippulahjakaille keksijöille ja tuotekehittäjille kuuluvana ominaisuutena. Työorganisaatioiden kaikilla toimijoilla tulee olla mahdollisuus ja oikeus tehdä innovaatioita. Erityisen tärkeää on, että yhteiskunnan kaikkien jäsenten innovaatiopotentiaali saadaan hyödyttämään kestävä tulevaisuuden rakentamista.

Laadun käsitteen laajentuminen

Tämän päivän valveutuneet asiakkaat, kansalaisjärjestöt, media ja lainsäädäntö pitävät huolen siitä,

*Oleellisia
taitoja ovat myös
valmiudet
kulttuurien väliseen
ja kansainväliseen
vuorovaikutukseen.*

että yritysten on pakko nähdä kestävä kehitys osana yrityksen imagoa sekä tuotteiden ja palveluiden laatua. Vastuullisuuden ja kestävä kehityksen noustessa yhä keskeisimmiksi yritysten toimintaa ohjaaviksi tekijöiksi on kasvanut paine niiden kytkemiseen yritysten johtamiseen ja toiminnan hallinnan järjestelmiin. Monet yritykset ovat ratkaisseet haasteen yhdistämällä laatu-, ympäristö- ja turvallisuusasioiden sekä yhteiskuntavastuun hallinnan erillisten johtamisjärjestelmien sijaan yhdeksi toimintajärjestelmäksi.

Tulevaisuuden ammattilaisten kouluttamisen kannalta on tärkeää, että myös oppilaitokset pystyvät jo opintojen aikana tarjoamaan opiskelijoille kokemuksia työelämäorganisaatioiden mukaisista toimintajärjestelmistä. Siksi oppilaitosten laadunhallintaan tulee kytkeä mukaan myös kestävä kehityksen näkökulma. Oleellista on, että oppilaitoksen toimintajärjestelmä antaa henkilöstölle ja opiskelijoille mahdollisuuden olla aktiivisesti mukana opetuksen ja oppimisympäristön suunnittelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Opetushallituksen keväällä 2008 julkaisemassa Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuosituksessa kestävä kehitys nähdään kiinteänä osana oppilaitoksen toimintajärjestelmää. Suositusten kohdassa 1 Toimintojen tarkastelu kokonaisuutena todetaan, että ”Koulutuksen järjestäjä... sisällyttää toimintajärjestelmäänsä kestävä kehityksen toimintaohjelman, jolla ohjataan ympäristöasioihin, henkilöstön ja opiskelijoiden työsuojeluun ja hyvinvointiin sekä yhteiskunnalliseen vastuuseen liittyvien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamista.” (Opetushallitus 2008 a, 11).

Laadunhallintasuosituksissa käsitellään yritysten vastuullisuuden kanssa yhdenmukaisesti oppilaitosten yhteiskunnallista vastuuta. Suositusten mukaan koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että kestävä kehityksen periaatteet otetaan huomioon sen kaikessa toiminnassa. Tämä tarkoittaa muun muassa seuraavia asioita:

Koulutuksen järjestäjä

- etsii aktiivisesti mahdollisuuksia toimia kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista edistävissä hankkeissa.
- edistää sosiaalisesti kestävä kehitystä huolehtimalla henkilöstön ja opiskelijoiden hyvinvoinnista ja tasa-arvosta, vahvistamalla yhteisöllisyyttä, ehkäisemällä syrjäytymistä ja syrjintää sekä psyykkistä ja fyysistä väkivaltaa.
- huolehtii ekologisesti kestävä kehityksen toteutumisesta organisaation kaikissa toiminnoissa (Opetushallitus 2008 a, 29-30).

Kestävä kehitys ammattillisissa oppilaitoksissa

Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto on määrittellyt kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen päämääriä (Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto 2006, 13-14). Jaoston mukaan kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää muun muassa kokonaisuuksien hahmottamista ja ymmärtämistä sekä laajaa tietopohjaa yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja luonnon toiminnasta, päätöksenteosta ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksista. Lisäksi tarvitaan kykyä ja rohkeutta nykykäytäntöjen kriittiseen arviointiin ja toimintatapojen uudistamiseen yksityiselämässä, oppilaitoksissa, työssä ja vapaa-aikana, sekä valmiuksia ja motivaatiota osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Oleellisia taitoja ovat myös valmiudet kulttuurien väliin ja kansainväliseen vuorovaikutukseen, yhteistyöhön ja ristiriitojen käsitelyyn.

Opetuksessa on tärkeää omien elämän- ja toimintatapojen pohtiminen ja niiden kytkeminen kestävän kehityksen kysymysten ratkaisuun. Oleellista on myös, että opetuksen yhteydessä tarjotaan kokemuksia toimimisesta erilaisissa ympäristöissä, vuorovaikutustilanteita erilaisten ja eri kulttuureista tulevien ihmisen kanssa, sekä aitoja osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia omassa kouluyhteisössä ja yhteiskunnassa.

Kestävän kehityksen sisällyttämisessä opetukseen on tärkeää ottaa huomioon opetuksen tavoitteet eri kouluasteilla. Yleissivistävässä koulutuksessa painottuvat perustietojen omaksuminen kestävästä kehityksestä sekä valmiudet toimimiseen kuluttajana ja kansalaisena. Am-

matillisessa koulutuksessa puolestaan korostuvat tulevaan ammattiin liittyvä osaaminen ja valmiudet työelämässä toimimiseen. Oleellista kestävän kehityksen kasvatukseen suunnittelussa on muodostaa oppimisen jatkumo, joka ulottuu yli luokka- ja kouluasteiden: uusi tieto rakentuu aiemmin opitun päälle sillä painotuksella, joka kyseisellä kouluasteella tai -muodolla on (Laininen, Manninen & Tenhunen 2006, 3-4).

Nykyisissä ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa kestävä kehitys on yhteinen painotus, joka tulee sisällyttää kaikkien koulutusalojen opetukseen. Tavoitteena on muun muassa, että opiskelija tuntee kestävän kehityksen periaatteet ja motivoituu toimimaan niiden puolesta opiskelussa, työssä ja kansalaisena. Erityisen tärkeää on hallita omaan ammattiin liittyvät ympäristövastuulliset työ- ja toimintatavat.

Ammatillisen koulutuksen perustutkintojen perusteet uudistetaan vuosina 2007-2010. Uusissa tutkintojen perusteissa kestävä kehitys on yksi elinikäisen oppimisen avaintaidoista, jonka sisältö on määritelty seuraavasti: ”Opiskelija tai tutkinnon suorittaja sitoutuu toimimaan ammatissaan kestävän kehityksen ekologisten, taloudellisten, sosiaalisten sekä kulttuuristen periaatteiden puolesta. Hän noudattaa alan työtehtävissä keskeisiä kestävästä kehitystä käsitteleviä säädöksiä, määräyksiä ja sopimuksia.” (Opetushallitus 2008 b).

Tämän lisäksi kestävä kehitys sisältyy uusissa tutkintojen perusteissa ammatillisiin tutkinnon osiin alakohtaisten painotusten mukaisesti, ja sitä arvioidaan osana ammattiosaamisen näyttöjä tai muuta osaamista. Kestävä kehitys on si-

sällytetty myös useisiin ammattitaitoa täydentäviin tutkinnon osiin (nykyiset yhteiset opinnot). Ammattitaitoa täydentävien pakollisten tutkinnon osien valinnaisiin lisäosiin sisältyy 0-4 opintoviikon laajuinen Ympäristötieto, joka antaa pohjan kestävien työ- ja toimintatapojen omaksumiselle työelämän ammatillisena.

Opetushallitus on viime vuosina pannonnut ammatillisen koulutuksen kestävän kehityksen opetuksen parantamiseen eri koulutusaloilla. Vuosina 2002-2004 toteutettiin Ammatti-KEKE -hanke, jossa valtakunnalliset pilottioppilaitokset avasivat kestävän kehityksen sisältöjä eri koulutusalojen ammatillisissa opinnoissa. Hankkeen tulokset koottiin vuonna 2006 julkaistuun ”Kohti kestävää ammatillista koulutusta” -julkaisuun (Lundgren & Näätäsaari 2006). Vuoden 2008 lopulla avataan edu.fi-sivustolle ammatillisille oppilaitoksille suunnatut kestävän kehityksen verkkosivut, joista saa tukea eri koulutusalojen opetuksen kehittämiseen ja kestävän kehityksen ohjelmien rakentamiseen.

Koulujen ja oppilaitosten haasteena on luoda edellä mainittujen valmiuksien oppimiselle suotuisa oppimisympäristö. Kestävän elämäntavan oppimista edistävä oppilaitos on paikka, jossa kestävän kehityksen näkökulmat sisältyvät kaikkeen toimintaan. Ne ovat osa oppilaitoksen arvopohjaa, johtamista ja toimintakulttuuria sekä opetuksen tavoitteita ja sisältöjä. Myös kaikkien oppilaitoksen tukitoimintojen ja toiminnallisten rakenteiden kuten hankintatoimen, kiinteistö- ja ruokalapalveluiden, henkilöstöhallinnon, työsuojelun, terveys- ja sosiaalipalveluiden, suunnittelu- ja päätöksentekokäytäntöjen, opiskelijahuollon ja fyysisen työympäristön suunnitte-

lun tulee tukea kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista. Tarvitaan myös oppimisympäristöjen avaamista yhteiskuntaan sekä yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden kanssa (Laininen, Manninen & Tenhunen 2006, 4).

Oppilaitosten ympäristösertifiointi

Suomen kestävän kehityksen toimikunnan ja opetusministeriön strategioissa on asetettu tavoitteeksi, että kaikissa kouluissa ja oppilaitoksissa on oma kestävän kehityksen toimintaohjelma vuoteen 2010 mennessä. Lisäksi tavoitteena on, että 15 prosentilla on kestävän kehityksen työstään ulkoinen tunnus tai sertifiikaatti vuoteen 2014 mennessä (Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto 2006; Opetusministeriö 2006).

OKKA-säätiön ylläpitämä vuonna 2004 käynnistynyt Oppilaitosten ympäristösertifiointi tukee näiden strategisten tavoitteiden toteutumista. Sertifiointin perustana ovat Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit (Opetushallitus ym. 2003), joissa toimintaa tarkastellaan kokonaisuutena johtamisen, opetuksen ja ylläpitotoimintojen näkökulmasta.

Kriteerit asettavat tavoitetasoin esimerkilliselle ympäristöasioiden hoidolle. Sertifiointin ohella kriteerien ja niiden käytön tueksi laadittujen ohjeiden ja työkalujen tarkoituksena on toimia välineinä oppilaitosten toiminnan ja opetuksen laadun kehittämiseen ja kestävän kehityksen ohjelman rakentamiseen. Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit koostuvat kolmesta kokonaisuudesta, jotka ovat:

1. Ympäristöasioiden suunnittelu, organisointi ja kehittäminen

Keskeinen sisältö: ympäristötyön jatkuvuus ja tavoitteellisuus, ympäristöasioiden sisällyttäminen oppilaitoksen kaikkeen toimintaan, sisäinen yhteistyö, oppilaiden ja henkilöstön osallistuminen, yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa.

2. Opetus, osallistuminen, yhteistyö ja oppiminen

Keskeinen sisältö: Ympäristökasvatuksen toteutuminen läpäisyperiaatteella, ympäristöopetuksen arviointi ja jatkuva parantaminen, oppilaiden osallistuminen ympäristöasioiden suunnitteluun ja toimintaan ympäristön puolesta.

3. Ylläpitotoiminnot

Keskeinen sisältö: Toiminnan suorien ympäristövaikutusten vähentäminen, ympäristökasvatusta tukeva oppimisympäristö, tekniset parannukset ja toimintatapojen kehittäminen, yhteistyö palvelun tuottajien ja oppilaitoksen ylläpitäjän kanssa.

Ympäristökriteerien keskeisenä ajatuksena on, että oppilaitoksen arvopeurasta ja toimintakulttuuri tukevat ympäristökasvatusta ja -opetusta. Tämä näkyy esimerkiksi yhteisten arvojen ja ympäristöohjelman laadinnassa sekä opiskelijoiden ja henkilöstön osallistumisena ympäristöystävällisten arkikäytäntöjen suunnitteluun ja toteutukseen.

Oppilaitosten ympäristösertifikaatti on myönnetty marraskuuhun 2008 mennessä 22 oppilaitokselle, joiden joukossa on kuusi ammatillista koulutusta antavaa oppilaitosta: Riihimäen kauppaoppilaitos, Helsingin palvelualojen oppilaitos, Kisakallion urheiluopisto

(Lohja), Uudenmaan maaseutuopisto, (Hyvinkää), Savon ammatti- ja aikuisopisto, matkailu- ja ravitsemis- ja talousalan koulutusyksikkö, (Kuopio), sekä Oulun Palvelualan Opisto.

Oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerit

Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston ja opetusministeriön strategioissa (Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto 2006; Opetusministeriö 2006) on asetettu tavoitteeksi, että Oppilaitosten ympäristösertifiointi laajennetaan käsittämään kestävän kehityksen sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. OKKA-säätiön johdolla on vuoden 2008 aikana valmisteltu Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerien uudistamista kestävän kehityksen kriteereiksi.

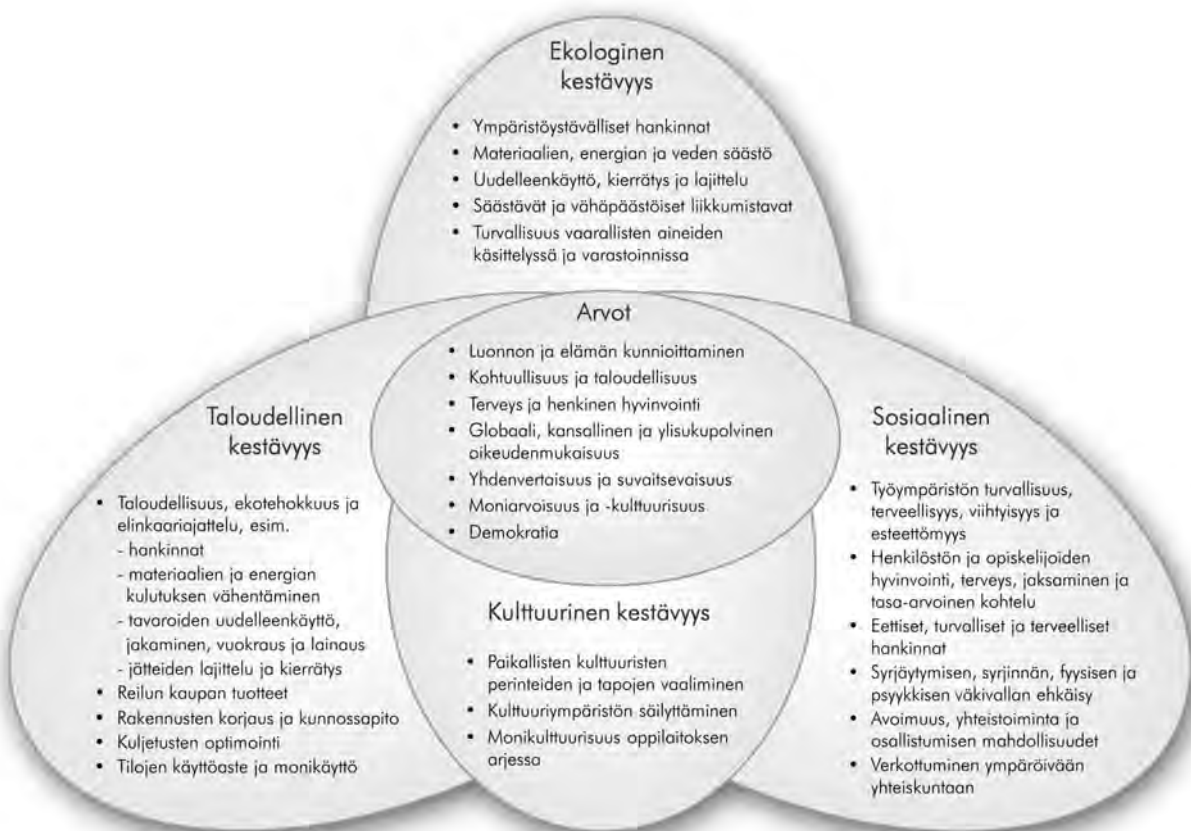
Suunnitteluryhmässä ovat olleet mukana OKKA-säätiön lisäksi Osuuskunta Eco-One ja Suomen ympäristöopisto Sykli. Pedagogisina asiantuntijoina ovat toimineet kulttuurimaantieteen dosentti, FT Sirpa Tani, maantieteen ja biologian didaktiikan yliopistonlehtori, dosentti, KT Hannele Cantell ja ympäristökasvatuksen tutkija, MMM Sanna Koskinen. Kriteereiden valmistelua on ohjannut ympäristösertifioinnin sertifiointitoimikunta.

Keväällä 2008 valmistui kriteerien ensimmäinen luonnos, josta kerättiin palautetta Opetushallituksen rahoittaman ja Hyvinkään kaupungin koordinoiman ”Oppilaitosten kestävän kehityksen ohjelmien ja kriteereiden maastouttaminen” -hankkeen pilottioppilaitoksilta. Valmistelutyön aikana on tehty yhteistyötä myös korkeakoulujen ”Kestävän kehityksen ja vastuullisen toiminnan in-

dikaattorit” -hankkeen kanssa. (Hanketta käsitellään toisaalla tässä julkaisussa Anne Virtasen artikkelissa ”Kestävä kehitys ja vastuullisuus osaksi ammattikorkeakoulujen laadunhallintaa”.)

Uusien kestävän kehityksen kriteerien suunnittelun tavoitteena on ollut sisällyttää kriteereihin tasapainoisesti kaikki kestävän kehityksen osa-alueet (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys), joiden tulee

kytkettyä oppilaitoksen johtamiseen, opetukseen ja toimintakulttuuriin. Kuvio 1 esittää kestävän kehityksen eri osa-alueiden tulkintaa oppilaitoksen toimintakulttuurissa. Nykyiset ympäristökriteerit keskittyvät ekologiseen ja taloudelliseen näkökulmaan. Uusien kriteerien haasteena ollut saada mukaan myös sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyysnäkökulmat siten, että kriteerien laajuus pystytään pitämään kohtuullisena.

Kuvio 1. Arvot ja kestävä kehitys oppilaitoksen toimintakulttuurissa (Laininen, Manninen & Tenhunen 2006, 12).

Vaikka kestävän kehityksen kriteerien kattavuus laajenee aihepiirien osalta huomattavasti nykyisistä kriteereistä, on niiden suunnittelussa otettu lähtökohdaksi kriteerien yksinkertaistaminen. Tavoitteena on ollut tehdä uusista kriteereistä nykyisiä helpommin hahmotettavat ja joustavammat. Uudistuksessa on kiinnitetty huomiota myös arvioinnin keventämiseen sekä uusien kriteerien yhteensopivuuteen oppilaitosten muiden arviointijärjestelmien kuten laadunarvioinnin työkalujen sekä Vihreä lippu -ohjelman kanssa. Tavoitteena on madaltaa kynnyksiä kriteerien käyttöönottoon ja sertifikaatin tavoitteluun. Kriteereistä tehdään omat versiot yleissivistäville ja ammatillisille oppilaitoksille.

Seuraavassa kuvataan kestävän kehityksen kriteerien taustaa ja sisältöjä kriteerien luonnosversion pohjalta. Kriteerit on tarkoitettu vahvistaa joulukuussa 2008. Uusien

kriteerien mukainen sertifiointi käynnistyy alkuvuodesta 2009.

Kestävän kehityksen kriteerien rakenne

Uusien kriteerien rakenteen lähtökohtana on laatuajattelusta tuttu jatkuvan parantamisen kehä: suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen. Kuvio 2 esittää uusien kriteerien rakennetta. Voidaan ajatella, että nykyisten kriteerien osa 1 (Ympäristöasioiden suunnittelu, organisointi ja kehittäminen) on uuden mallin taustalla prosessin läpi kulkeva nuoli. Suunnittelu -osa kattaa opetuksen ja kestävän kehityksen ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden suunnittelun. Toteutus -osassa kestävän kehityksen opetuksen toteutusta arvioidaan kestävän kehityksen kasvatuksen malleihin pohjautuvien kriteerien mukaan.

Kuvio 2. Oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerien rakenne.

Oppilaitoksen valitseisiin teemoihin perustuvat kestävän kehityksen ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet maastoutetaan toimintakulttuuriin ja opetukseen. Kestävän kehityksen arviointikäytäntö sisältää käytännöt, joiden avulla arvioidaan kestävän kehityksen ohjelman tavoitteiden toteutumista, kestävän kehityksen opetuksen toteutusta ja oppimistuloksia sekä kestävän kehityksen asioiden tilaa oppilaitoksen toimintakulttuurissa. Taulukossa 1 on kuvattu kestävän kehityksen kriteerien keskeiset sisällöt.

Toimintakulttuurin teemakohtainen arviointi

Toimintakulttuurin arvioinnin lähtökohtana on, ettei yksityiskohtaisia kriteereitä laadita kestävän kehityksen eri osa-alueiden toteutuksesta. Pohjaksi otettiin malli, jossa oppilaitos voi itse valita arvioitavat teemat taulukon 2 vaihtoehdoista. Sertifiointiin vaaditaan minimimäärä arvioitavia teemoja (määrää ei ole toistaiseksi vahvistettu). Ajatuksena on, että oppilaitos voi kehittää toimintaansa vuosittaisten teemojen kautta kohti sertifikaatin tasoa. Oppilaitos suunnittelee teeman toteutuksen kestävän kehityksen ohjelmansa puitteissa määrittäen tavoitteet, toimenpiteet, vastuut, resurssit ja

aikataulun. Mallilla on yhteys Vihreä lippu -ohjelmassa toteutettavaan teemaajatteluun ja toimintasuunnitelmaan (Vihreän lipun kriteerit ja ohjeet ovat saatavissa osoitteessa www.vihrealippu.fi).

Teemojen toteutusta arvioidaan toiminnan laajuuden ja vaikuttavuuden perusteella. Pakollisiin vaatimuksiin kuuluu, että oppilaitoksella on käytännöt, joilla se maastouttaa vuosittaiset teemat opetukseen ja toimintakulttuuriin sekä osallistaa henkilöstöä ja opiskelijoita toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Lisäksi edellytetään, että oppilaitoksella on käytännöt teemoihin liittyvien vakiintuneiden toimintamallien seurantaan, tarvittavien ohjeiden päivittämiseen, henkilöstön ja opiskelijoiden perehdytykseen sekä tiedottamiseen ulkopuolisille sidosryhmille.

Kestävän kehityksen kriteerien yhteys laatutyökaluihin

Kestävän kehityksen kriteerien rakenne on yhdenmukainen ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen yhteisen eurooppalaisen viitekehityksen kanssa (CQAF-malli), johon perustuu myös kansallinen Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus (Opetushallitus 1, 2008).

CQAF-malliin, kuten

Taulukko 2. Toimintakulttuurin arviointi, valittavat teemat (luonnos).

Ekologinen ja taloudellinen kestävyys	Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys
<ul style="list-style-type: none"> vastuulliset hankinnat ja kestävä kulutus jätteen synnyn ehkäisy ja kierrätys energia ja vesi kemikaalien hallinta kuljetukset ja liikkuminen koulurakennuksen ja pihaympäristön hoito ja ylläpito yhteinen maapallo (kaikki kestävän kehityksen näkökulmat) oma teema (ekologinen/taloudellinen kestävyys) 	<ul style="list-style-type: none"> turvallisuus hyvinvointi kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisy ravinto ja terveys opiskelijahuolto ja muu oppimisen tuki kulttuuriympäristö, tavat ja perinteet monikulttuurisuus ja kansainvälisyys oma teema (sosiaalinen/kulttuurinen kestävyys)

sen taustalla olevaan ”Demingin ympyräänkin”, sisältyvät suunnittelu, toteutus, arviointi ja parantaminen. Oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerit on rakennettu saman mallin mukaisiksi (kuvio 2),

Taulukko 1.1. Kestävän kehityksen kriteerien keskeiset sisällöt.

KRITEERIEN OSA	KRITEERIEN KESKEINEN SISÄLTÖ
1. SUUNNITTELU	
Arvot	1 Kestävä kehitys sisältyy oppilaitoksen arvoihin, ja ne on viestitty henkilöstölle ja opiskelijoille.
Lakisääteiset vaatimukset, kartoitukset ja ohjelmat	2 Oppilaitos tuntee toimintaansa koskevat sosiaaliseen kestävyteen ja ympäristönsuojeluun liittyvät säännökset ja seuraa niitä. Henkilöstö tuntee vastuualueisiinsa liittyvät säännökset. 3 Oppilaitoksella on lakisääteiset kestäväan kehitykseen liittyvät kartoitukset, ohjelmat ja suunnitelmat, joita täydennetään tarvittaessa kestäväan kehityksen ohjelman teemoihin liittyvillä kartoituksilla ja suunnitelmilla.
Organisaatio ja resurssit	4 Oppilaitoksella on kestäväan kehityksen ryhmä tai muu työryhmä, joka koordinoi ja arvioi oppilaitoksen kestäväan kehityksen työtä. 5 Johto varmistaa, että kestäväan kehityksen työllä on tarvittavat resurssit, ja että henkilöstöllä on riittävä kestäväan kehityksen asioiden hallintaan liittyvä osaaminen. 6 Johto on sitoutunut kestäväan kehityksen työhön, ja kannustaa ja luo edellytyksiä henkilöstön ja opiskelijoiden yhteisölliseen kestäväan kehityksen toimintaan.
Kestäväan kehityksen ohjelma	7 Oppilaitoksella on kestäväan kehityksen ohjelma, joka sisältää tavoitteet ja toimenpiteet kestäväan kehityksen edistämiseksi opetuksessa ja oppilaitoksen toimintakulttuurissa.
Opetuksen suunnittelu	
Opetus-suunnitelma	8 Kestävä kehitys on yhdistetty oppilaitoksen opetussuunnitelmaan ja opetuksen toteutukseen sekä työssäoppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin. Kestäväan kehityksen opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa tehdään yhteistyötä eri opintojaksojen opettajien kesken sekä opettajien ja muun henkilöstön välillä.
Opetushenkilöstön osaaminen	9 Johto varmistaa, että opetushenkilöstöllä on riittävä osaaminen omiin oppiaineisiinsa tai ammattialaan ja sen työtehtäviin liittyvissä kestäväan kehityksen asioissa sekä kestäväan kehityksen opetuksen menetelmissä.
Ammatilliset oppimisympäristöt	10 Oppilaitoksen ammatillisten oppimisympäristöjen ja työtehtävien kestäväan kehityksen näkökohdat on tunnistettu, ja ne on otettu huomioon työkäytännöissä ja ohjeistuksissa. Ammatillisissa oppimisympäristöissä hyödynnetään ammattialan parhaita kestäväan kehityksen työkäytäntöjä tai teknologisia ratkaisuja.
Yhteistyö ulkopuolisten toimijoiden kanssa	11 Kestäväan kehityksen opetuksessa tehdään yhteistyötä työssäoppimispaikkojen ja muiden ulkopuolisten toimijoiden kanssa tai oppilaitos osallistuu kestäväan kehityksen hankkeisiin.
Oppimateriaali	12 Opetuksessa hyödynnetään kestäväan kehityksen koulutusta tukevia ajantasaisia, ammattialakohtaisia ja yleisiä oppimateriaaleja.

Taulukko 1.2. Kestävän kehityksen kriteerien keskeiset sisällöt.

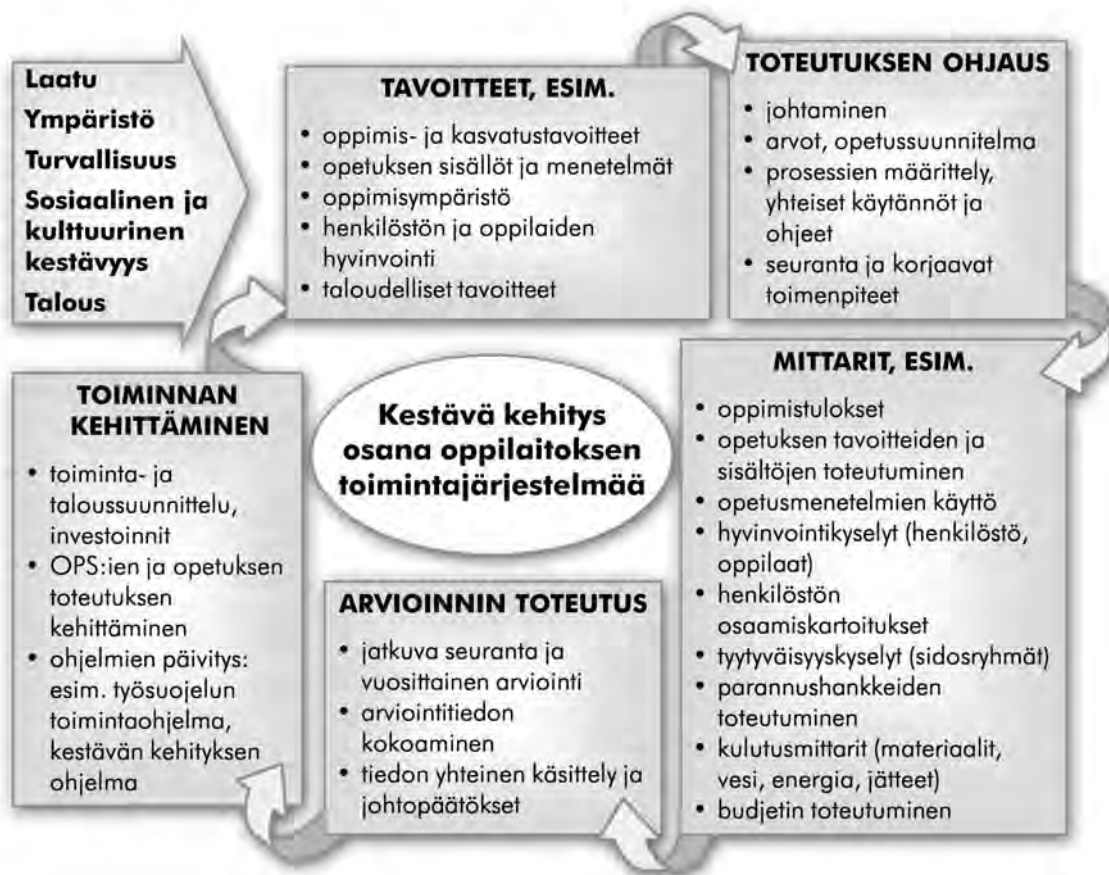
KRITEERIEN OSA	KRITEERIEN KESKEINEN SISÄLTÖ
2. TOTEUTUS	
Opetus	
<i>Tiedolliset valmiudet</i>	13 Opetuksessa käsitellään ammattiin ja alaan liittyvää sekä yleistä tietoa kestävästä kehityksestä ja kestäväen kehityksen kysymyksistä sekä tietoa vaikuttamisen mahdollisuuksista.
<i>Ajattelun taidot</i>	14 Omaan ammattialaan liittyviä järjestelmiä ja prosesseja sekä kestäväen kehityksen kysymyksiä ja niihin liittyviä ilmiöitä tarkastellaan kokonaisuuksina. 15 Opetus antaa valmiuksia ihmisen toiminnan, oman elämäntavan oman ammattialan käytäntöjen kriittiseen arviointiin sekä valintojen ja vaihtoehtoisten ratkaisujen tarkasteluun. 16 Opetus antaa valmiuksia hyvän elämän perusteiden pohtimiseen, lisää ymmärrystä ympäristömuutosten, yhteiskunnallisten muutosten ja teknologian kehityksen vaikutuksista omalla ammattialalla, ja antaa valmiuksia oman työn kehittämiseen kestäväen periaatteiden mukaisesti.
<i>Toiminnan taidot ja kokemukset</i>	17 Opiskelijat osallistuvat kestäväen toimintatapojen harjoitteluun koulutyön arjessa ja opetuksessa. 18 Oppimisympäristöinä käytetään ammattialan painotuksia tukevalla tavalla luontoa, rakennettua, sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista ympäristöä. 19 Opetukseen sisältyy mahdollisuuksia osallistua työelämän kestäväen kehityksen käytäntöjen suunnitteluun sekä lähiympäristössä tai paikallisyhteisössä tapahtuviin osallisuushankkeisiin.
<i>Opetusmenetelmät, opettajan rooli ja oppimispolku</i>	20 Kestäväen kehityksen opetuksessa käytetään opiskelijoita aktivoivia, osallistavia ja yhteisöllisyyttä tukevia opetusmenetelmiä. 21 Opettajat ja muu henkilökunta edistävät oppilaitoksen ja opetusryhmien kestävälle kehitykselle myönteistä ilmapiiriä. 22 Oppilaitoksessa on kuvattu koulutusalan tai tutkinnon opintojen läpi etenevä oppimispolku, jossa esitetään keskeiset kestäväen kehityksen oppimistavoitteet ja sisällöt.
Toimintakulttuuri	
<i>Toiminta ja osallistuminen</i>	23 Oppilaitos jalkauttaa valitsemansa vuosittaiset teemat ja kestäväen kehityksen ohjelman päämäärät toimintakulttuuriin ja opetukseen. Eri henkilöstöryhmien edustajat ja opiskelijat osallistuvat ohjelman ja teemojen suunnitteluun ja toteutukseen.
<i>Hyvien toimintamallien vakiinnuttaminen</i>	24 Oppilaitos on vakiinnuttanut valitsemiinsa kestäväen kehityksen teemoihin liittyviä hyviä toimintamalleja pysyväksi osaksi oppilaitoksen toimintakulttuuria.
<i>Verkottuminen</i>	25 Oppilaitos tiedottaa teemoihin liittyvästä toiminnasta sidosryhmiään ja toteuttaa teemoihin liittyvää yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa.
3. SEURANTA, ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN	
Kestäväen kehityksen arviointikäytäntö	26 Oppilaitos seuraa ja arvioi kestäväen kehityksen ohjelman tavoitteiden toteutumista, kestäväen kehityksen opetuksen toteutusta ja oppimistuloksia sekä kestäväen kehityksen asioiden tilaa oppilaitoksen toimintakulttuurissa.

joten yhtymäkohdat oppilaitoksen laadunhallintaan on helppo löytää.

Laadunhallintasuositusten ja kestävä kehityksen kriteerien välillä on kuitenkin se lähtökohtainen ero, että kestävä kehityksen kriteerit painottavat oppilaitoslaitostason näkökulmaa, kun taas laadunhallintasuositus on osoitettu koulutuksen järjestäjille. Kestävä kehityksen kriteerien ja sertifiointin ajatuksena on, että opetuksen ja toimintakulttuurin kehittäminen saa kimmokkeensa henkilöstön ja opiskelijoiden itsear-

viinnista ja sitä kautta nousseista kehittämistarpeista. Kestävä kehityksen ohjelma on väline, joka osallistaa koko oppilaitosyhteisön kehittämistyöhön. Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on koota oppilaitosyksiköistä nousseet tarpeet yhteen, luoda kehittämistyölle yhteiset linjat ja varmistaa työn resurssit.

Kuvio 3 esittää kestävä kehityksen näkökulman yhdistämistä CQAF-mallin mukaiseen toiminnan sykliin oppilaitostasolla.

Kuvio 3. Kestävä kehitys osana CQAF-mallin mukaista toiminnan sykliä oppilaitoksen tasolla tarkasteltuna.

Taulukko 3. Oppilaitosten kestävän kehityksen kriteerien yhteydet EFQM-mallin arviointialueisiin (Viittaukset EFQM-malliin: The European Foundation for Quality Management).

ARVIOINTIALUE 1: Johtajuus	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Miten johtajat kehittävät mission, vision ja arvot, ja toimivat erinomaisuutta edistävän kulttuurin esikuvina? • Miten johtajat osallistuvat henkilökohtaisesti organisaation johtamisjärjestelmän kehittämiseen, toteuttamiseen ja jatkuvaan parantamiseen? • Miten johtajat ovat vuorovaikutuksessa asiakkaiden, yhteistyökumppaneiden ja yhteiskunnan edustajien kanssa? • Miten johtajat vahvistavat ja tukevat erinomaisuutta edistävää kulttuuria organisaatiossa? • Miten johtajat tunnistavat muutostarpeet ja saavat aikaan muutoksia organisaatiossa? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kestävän kehityksen arvot (krit. 1) • Johdon osallistuminen kestävän kehityksen työryhmään (krit. 4) • Johdon esimerkki ja sitoutuminen kestävän kehityksen työhön (krit. 6) • Kestävän kehityksen ohjelma osana toiminta- ja taloussuunnitelmaa (krit. 7) • Johto varmistaa kestävän kehityksen sisällyttämisen opetukseen (krit. 8) • Verkottuminen yhteistyökumppaneiden kanssa (krit. 11, 25) • Kestävän kehityksen arviointi osana oppilaitoksen itsearviointia (krit. 26)
ARVIOINTIALUE 2: Toimintaperiaatteet ja strategia	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Miten toimintaperiaatteet ja strategia perustuvat sidosryhmien nykyisiin ja tuleviin tarpeisiin ja odotuksiin? • Miten toimintaperiaatteet ja strategia perustuvat suorituskyvyn mittaamisesta saatavaan tietoon tutkimuksiin, oppimiseen ja parhaisiin käytäntöihin? • Miten toimintaperiaatteita ja strategiaa kehitetään, arvioidaan ja pidetään ajan tasalla? • Miten toimintaperiaatteet ja strategia viestitään ja toteutetaan keskeisten prosessien avulla? 	<ul style="list-style-type: none"> • Sidosryhmien osallistuminen arvojen laadintaan ja opetuksen suunnitteluun (krit. 1, 11) • Oppilaiden osallistuminen kestävän kehityksen ohjelman suunnitteluun ja toiminnan kehittämiseen (krit. 7, 19, 26) • Kestävän kehityksen ohjelman laadinta ja päivittäminen arviointitiedon pohjalta (krit. 7) • Verkottuminen yhteistyökumppaneiden kanssa (krit. 11, 25) • Johto varmistaa kestävän kehityksen sisällyttämisen opetukseen (krit. 8) • Kestävän kehityksen ohjelman tavoitteiden ja teemojen maastouttaminen (krit. 23) • Kestävän kehityksen mittarit ja arviointi osana oppilaitoksen itsearviointia (krit. 26)
ARVIOINTIALUE 3: Henkilöstö	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Miten henkilöstövoimavaroja suunnitellaan, hallitaan ja kehitetään? • Miten henkilöstön tietämys ja osaaminen tunnistetaan sekä miten niitä kehitetään ja ylläpidetään? • Miten henkilöstön osallistumista edistetään ja henkilöstöä valtuutetaan? • Miten organisaatiossa käydään vuoropuhelua? • Miten henkilöstöä palkitaan, henkilöstölle annetaan tunnustusta ja henkilöstön hyvinvoinnista huolehditaan? 	<ul style="list-style-type: none"> • Johto tunnistaa ja varmistaa henkilöstön kestävän kehityksen osaamisen (krit. 5,9) • Johto kannustaa henkilöstöä kestävän kehityksen työhön (krit. 6) • Henkilöstön osallistuminen arvojen käsittelyyn, kestävän kehityksen ryhmään ja kestävän kehityksen ohjelman suunnitteluun (krit. 1, 4, 7) • Henkilöstöraajat ylittävä yhteistyö opetuksen suunnittelussa (krit. 8) • Henkilöstön osallistuminen kestävän kehityksen ohjelman ja vuosittaisten teemojen toteutukseen ja toiminnan arviointiin (krit. 23, 26)

ARVIOINTIALUE 4: Kumppanuudet ja resurssit	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Miten ulkoisia kumppanuuksia johdetaan ja hallitaan? • Miten taloudellisia resursseja hallitaan? • Miten rakennuksia, laitteistoja ja materiaaleja hallitaan? • Miten teknologiaa hallitaan? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kestävän kehityksen opetuksen yhteistyökumppaneiden tunnistaminen ja verkottuminen (krit. 11) • Ammatillisten oppimisympäristöjen suunnittelu ja oppimateriaali (krit. 10, 12) • Kestävän kehityksen teemojen yhteistyökumppanit ja -mallit (krit. 25) • Johto varmistaa kestävän kehityksen työn resurssit (krit. 5) • Kestävän kehityksen ohjelma yhdistetään toiminta- ja taloussuunnitelmaan (krit. 7) • Kestävän kehityksen osaamisen seuranta ja varmistaminen (krit. 5, 9)
ARVIOINTIALUE 5: Kumppanuudet ja resurssit	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Miten prosesseja suunnitellaan ja hallitaan järjestelmällisesti? • Miten prosesseja parannetaan tarpeiden mukaisesti ja innovatiivisuutta hyödyntäen, jotta tyydytetään asiakkaiden ja muiden sidosryhmien tarpeet ja tuotetaan heille lisää arvoa? • Miten tuotteita ja palveluita suunnitellaan ja kehitetään asiakkaiden tarpeiden ja odotusten peruste? • Miten tuotteita ja palveluita tuotetaan, toimitetaan, tuetaan ja huolletaan? • Miten asiakassuhteita hallitaan ja kehitetään? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kestävän kehityksen suunnittelu ja kehittäminen arviointitiedon perusteella (krit. 8, 26) • Kestävän kehityksen teemoihin liittyvien käytäntöjen vakiinnuttaminen ja parantaminen (krit. 24, 26) • Kestävän kehityksen ohjelman päivittäminen arviointitiedon perusteella (krit. 7, 26)
ARVIOINTIALUEET 6-9: Tulokset	
Arviointikohdat	Kestävän kehityksen kriteerit
<ul style="list-style-type: none"> • Asiakkaiden näkemykset (6) • Henkilöstön näkemykset (7) • Sidosryhmien näkemykset (8) • Keskeiset suorituskyvyn tulokset (9) 	<p>Kriteeri 26 Kestävän kehityksen arviointikäytäntö: Oppilaitos määrittelee ja ottaa käyttöön mittareita, joilla seurataan ja arvioidaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekologisen, sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen kestävyys toteutumista oppilaitoksen toiminnassa • kestävän kehityksen ohjelman tavoitteiden toteutumista • kestävän kehityksen opetuksen toteutusta ja opetuksen resursseja • kestävän kehityksen tietojen ja taitojen oppimista ja ammatillista osaamista

Kestävän kehityksen kriteerien käytön tueksi laaditaan kysymyslistat oppilaitoksen itsearviointia varten. Tavoitteena on, että kestävän kehityksen arviointi sulautuisi osaksi oppilaitoksen toiminnan vuosittais-ta arviointia, joka tapahtuu esimerkiksi EFQM-laatupalkintokriteeristön pohjalta.

Tarkoituksena on kehittää kriteereiden pohjalta myös työkaluja, jotka helpottavat kestävän kehityksen kytkemistä EFQM-arviointiin. Taulukko 3 esittää kestävän kehityksen kriteerien ja EFQM-arviointimallin osien keskeisiä yhteyksiä.

Lähteet

Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus. Opetushallituksen julkaisu 2008 a. Helsinki: Yliopistopaino.

Kestävä kehitys ja ammatillinen koulutus (esitevihko). Opetushallituksen julkaisu 2008 b.

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa – Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005-2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6. Helsinki: Yliopistopaino.

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006-2014. Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto. Helsinki: Edita Prima Oy.

Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit. 2003. Opetushallitus, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, OKKA-säätiö, Suomen ympäristöopisto Sykli, Hyvinkään-Riihimäen aikuiskoulutuskeskus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Laininen, E., Manninen, L. & Tenhunen, R. 2006. Näkökulmia kestäväan kehitykseen oppilaitoksissa. Saatavissa sähköisenä: http://www.koulujaymparisto.fi/nakokulmia_kkeen.pdf

Lundgren K. & Näätsaari H. 2006. Kohti kestäväää ammatillista koulutusta. Helsinki: Hakapaino Oy.

The European Foundation for Quality Management 1993-2006. Introducing Excellence. Verkkojulkaisu. www.efqm.org.

Tulevaisuusluotain – Verkostoitumisesta voimaa osaamiseen. Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n loppuraportti 2006 b.

Vastuullinen yritystoiminta – käytäntöjä suomalaisissa yrityksissä. Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n raportti 2006 a. Helsinki: Julkaisumonistamo Eteläranta Oy.

